

Ба Шурои диссертатсионии 6D.KOA-14 назди Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон. Суроға: 734067, ш. Душанбе, кӯчаи Нахимов 64/14. E-mail: faridullo72@mail.ru

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ ба диссертатсияи Вализода Шавқат Шаробудин дар мавзуи «Мукаммалгардонии низоми пардохтии ғайринақдӣ ҳамчун омили рушди иқтисодиёти рақамӣ» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.07 – Молия, муомилоти пулӣ ва қарз

1. Мутобиқати диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ. Таҳлили мухтавои диссертатсияи Вализода Шавқат Шаробудин дар мавзуи «Мукаммалгардонии низоми пардохтии ғайринақдӣ ҳамчун омили рушди иқтисодиёти рақамӣ» нишон дод, ки қарзро ба бандҳои қисми 2, зерқисмҳои 8; 8.3; 8.4 ва 8.8 Шиносномаи феҳристи ихтисосҳои Комиссияи олии аттестатсионии (КОА) назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи ихтисоси 08.00.07 - «Молия, муомилоти пулӣ ва қарз» мувофиқат мекунад.

2. Мубрамияти мавзуи диссертатсия. Ба ҳама маълум аст, ки имрӯз тамоми кишварҳои ҷаҳон ба низомҳои рақамӣ гузашта истодаанд, яъне анҷом додани ҳамагуна амалиётҳо бо истифода аз техника ва технологияҳои муосири иттилоотӣ коммуникатсионӣ. Дар шароити муосир зарур аст, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон низ ба чунин равандҳои рақамӣ, ки боиси сарфаи вақту бехатарии амалиётҳо, инчунин шаффоф гардидани амалиётҳо ва зиёд гардидани имкониятҳои рушди иқтисоди мегардад, гузарад.

Вобаста ба зарурияти муҳимияти зиёд намудани ҳиссаи пардохтҳои ғайринақдӣ дар муомилоти пулии байни аҳоли ва бахши хусусӣ, дар Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030, барномаҳои миёнамуҳлати сатҳи миллию соҳавӣ, инчунин дар Паёмҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олӣ «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии кишвар» масъалагузориҳо ва вазифагузориҳо шудааст.

Дар ин замина, аз ҷониби низоми бонкии кишвар барои анҷом додани пардохтҳои ғайринақдӣ шароити созгор ташкил шудааст, ки заминаи асосиро барои рушди низоми пардохтии ғайринақдӣ ташкил медиҳад. Новобаста аз ин ҳиссаи пардохтҳои ғайринақдӣ дар муомилоти пулии кишвар ҳоло ҳам зиёд ба назар мерасад. Ин дар ҳолест, ки кишварҳои ҷаҳон ва минтақа бо роҳи татбиқи чораҳои ҳавасмандкунандаю маҳдудкунанда дар заминаи фароҳам овардани

шароити муносиб ҳиссаи пардохтҳои ғайринақдиро дар муомилоти пулиашон то 90 фоиз расонидаанд. Ҳамин омил, яъне омили рушди низоми пардохтии ғайринақдӣ боис гардидааст, ки дар он кишварҳо ҳиссаи иқтисодии ғайрирасмӣ коҳиш ёфта, рушди устувори иқтисодӣ таъмин гардида истодааст. Мубрамият ва мавҷудияти мушкilotи ҳиссаи зиёди пардохтҳои нақдӣ, зарурияти ҳалли онҳо дар сатҳи назариявӣ амалӣ муҳимияти интиҳоби мавзӯ, объект ва предмети таҳқиқотро муайян мекунад.

3. Дарачаи наwgонии натиҷаҳои дар диссертатсия бадастомада ва нуқтаҳои илмие, ки барои ҳимоя пешниҳод шудаанд. Аз рисолаи илмӣ бармеояд, ки дар маҷмӯъ ҳадафи таҳқиқот аз коркарди асосҳои назариявӣ ва тавсияҳои амалӣ оид ба мукамалгардонии низоми пардохтии ғайринақдӣ дар шароити ташаккулёбии иқтисодии рақамӣ иборат мебошад. Барои ба ин ҳадаф расидан, унвонҷӯ вазифаҳои таҳқиқотро пешниҳод намудааст, ки ҳалли онҳо ба тавлиди наwgониҳои илмӣ таҳқиқоти диссертатсионӣ мусоидат намудаанд. Вобаста ба муҳимияти таҳқиқот дар диссертатсия объекти таҳқиқот, мавзӯ, масъалаҳо ва усулҳои таҳқиқот муайян карда шудаанд. Объекти таҳқиқот низоми пардохтии ғайринақдӣ ҳамчун омили рушди иқтисодии рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба шумор меравад.

Ба сифати мавзӯи таҳқиқот маҷмӯи муносибатҳои иқтисодӣ ва пардохтӣ нишон дода шудаанд, ки дар раванди татбиқи амалии низоми пардохтии ғайринақдӣ дар шароити ташаккулёбии иқтисодии рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба вучуд омадаанд. Асарҳои олимони хориҷию ватанӣ оид ба низоми пардохтӣ, низоми пардохтии ғайринақдӣ, иқтисодии рақамӣ ва таҷрибаи андӯхташуда дар ин самт асосҳои назариявии таҳқиқотро ташкил додаанд.

Наwgонии кори диссертатсионӣ аз коркарди асосҳои назариявӣ, методологӣ ва институтсионалии низоми пардохтии ғайринақдӣ, муайян намудани самтҳои асосии мукамалгардонии низоми пардохтии ғайринақдӣ дар шароити ташаккулёбии иқтисодии рақамӣ, инчунин омода намудани пешниҳодҳо ҷиҳати рушди пардохтҳои ғайринақдӣ ва зиёд намудани саҳми пардохтҳои ғайринақдӣ дар муомилоти пулӣ ҳамчун омили рушди иқтисодии рақамӣ ва кам кардани ҳиссаи иқтисодии ғайрирасмӣ иборат мебошад.

Ба натиҷаҳои асосии таҳқиқот, ки дорои унсурҳои наwgонии илмӣ мебошанд, инҳо дохил мешаванд:

1. Дар натиҷаи омӯзиши ақидаҳои олимони классикӣ ва муосири илмҳои иқтисодӣ, инчунин олимони ватанӣ оид ба масъалаи мазкур таҳаввулотии назариявии низоми пулӣ, низоми пардохтӣ ва пардохтҳои ғайринақдӣ, таҳқиқ

гардида, нақши пардохтҳои ғайринақдӣ дар шароити ташаккулёбии иқтисодии рақамӣ ва нуқтаҳои илмӣ ин мавзӯро муайян карда шудааст.

2. Таърифи муаллифии низоми пардохтӣ пешниҳод гардидааст: “Низоми пардохтии ғайринақдӣ ин низоми иҷроӣ амалиётҳои молиявӣ ба воситаи техника ва технологияи муосири иттилоотӣ коммуникатсионӣ бидуни иштироки бевоситаи пули нақд буда, бо принципҳои саривақтӣ, таъминоӣ, мунтазамӣ, бехатарӣ асос ёфта, раванди иҷроӣ он бо қонунҳои давлатӣ ва қоидаҳои бонкӣ бо назардошти пешрафти илму техника танзим ва такмил карда мешавад”.

3. Арзёбии вазъи воқеии истифодаи пардохтҳои ғайринақдӣ тавассути усулҳои таҳлили иқтисодӣ, муаллифро ба хулосае овардааст, ки саҳми пардохтҳои ғайринақдӣ дар муомилоти пулии кишвар назаррас набуда, доираи маҳдуди хизматрасониҳои давлатӣ ба тариқи ғайринақдӣ пардохт шуда, танҳо марказҳои нисбатан бузурги савдо аз технологияҳои муосири пардохтии ғайринақдӣ истифода менамояд. Ба андешаи муаллиф: “истифодаи васеи пардохтҳои ғайринақдӣ ба рушди иҷтимоӣ иқтисодии кишвар ва кам намудани сатҳи иқтисодии ғайрирасмӣ таъсири калон расонида метавонад, вале раванди ғайринақдикунонии соҳаҳои иҷтимоӣ иқтисодӣ ба талаботи шароити муосир ҷавобгӯ намебошад”.

4. Дар заминаи таҳқиқи таҷрибаи кишварҳои ҷаҳон оид ба истифодаи пардохтҳои ғайринақдӣ, муайян шудааст, ки дар бештари кишварҳои рушдёфта низоми пардохтии ғайринақдӣ омили асосии рушди иқтисодӣ, татбиқи иқтисодии рақамӣ ва кам гардидани иқтисодии ғайрирасмӣ дар ин кишварҳо мебошад ва саҳми пардохтҳои ғайринақдӣ зиёда аз 90%-ро ташкил медиҳад.

5. Дар диссертатсия самтҳои афзалиятноки мукамалгардонии низоми пардохтии ғайринақдӣ муайян ва ҷиҳати татбиқи онҳо тадбирҳои амалӣ пешниҳод шуда, тамоюли истифодаи пардохтҳои ғайринақдӣ ва ташаккулёбии иқтисодии рақамӣ ошкор карда шудааст.

6. Дар асоси ошкорнамоии омилҳои мусбӣ иҷтимоӣ иқтисодии истифодаи пардохтҳои ғайринақдӣ, механизми ҳавасмандгардонии истифодаи бештари пардохтҳои ғайринақдӣ аз ҷониби соҳибкорон ва аҳоли пешниҳод шуда, рушди пардохтҳои ғайринақдӣ яке аз омилҳои асосии рушди иқтисодии рақамӣ ҳисобида шудааст, ки барои ғанигардонии буҷети давлатӣ ва бехтаршавии сатҳи некуаҳволии мардум мусоидат менамояд.

4. Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия қайдшуда. Асоснокии хулосаву пешниҳодҳои дар диссертатсия овардашуда ва сатҳи илмӣ онҳо аз он гувоҳӣ медиҳад, ки муаллиф асарҳои бунёдии олимони иқтисодшиносони ватанию хориҷиро дар самти низоми

пардохтӣ, баҳусус низоми пардохтии ғайринақдӣ омӯхта, истифода бурдааст. Инчунин, саҳеҳияти маълумот бо гузаронидани таҳлил, омӯзиши таҷриба, коркарди оморӣ натиҷаҳои таҳқиқот ва интишорот тасдиқ карда шудааст. Хулоса ва тавсияҳои диссертатсия илман асоснок буда, мазмун ва моҳияти онҳо пурра дар матни диссертатсия шарҳ дода шудааст.

Дар диссертатсия, натиҷаҳои илмию назариявӣ, методӣ ва амалии таҳқиқот ҳамчун унсури навгонидошта пешниҳод шудаанд: ироаи таърифи муаллифӣ оид ба мафҳуми низоми пардохтии ғайринақдӣ, таҳлили усулҳо ва роҳҳои рушди низоми пардохтии ғайринақдӣ ва иқтисодиёти рақамӣ, арзёбии тамоюли вазъи воқеии истифодаи пардохтҳои ғайринақдӣ дар муомилоти пулии кишвар, гурӯҳбандии омилҳои ба рушди низоми пардохтии ғайринақдӣ ва иқтисодиёти рақамӣ дар кишвар таъсиррасон ва нишон додани самтҳо ва роҳҳои асосии мукамалгардонии низоми пардохтии ғайринақдӣ бо назардошти вазъи муосири иқтисодӣ-иҷтимоӣ, дар доираи татбиқи иқтисодиёти рақамӣ бо истифода аз технологияҳои муосир.

Муаллиф мавзӯи таҳқиқот, мақсад ва вазифаҳои онро вобаста ба нақшаи мантиқии диссертатсия муайян карда, методикаи дар таҳқиқоти олимони соҳа асосёфтаре таҳқиқотҳои гузаронидашуда, дақиқии маълумотҳо, коркарди оморӣ натиҷаи таҳқиқот, миқдори кофӣи маводҳои таҳлиливу таҳқиқотӣ ва интишорот тасдиқ мекунад.

5. Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии таҳқиқот. Аҳамияти назариявии таҳқиқот дар он ифода меёбад, ки асосҳои назариявӣ, методологӣ ва институтсионалии низоми пардохтии ғайринақдӣ дар шароити ташаккулёбии иқтисодиёти рақамӣ аз нигоҳи нав, яъне рушди технологияҳои муосири иттилоотӣ арёбӣ ва пешниҳод шудааст. **Аҳамияти амалӣ ва иқтисодии натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ** дар он дида мешавад, ки пешниҳодҳои дар раванди таҳқиқот ба даст омадаро мақомоти дахлдори давлатӣ дар самти такмил додани механизми амалигардонии пурраи пардохтҳои ғайринақдӣ дар муомилоти пулии кишвар ҳамчун омили мусоидаткунанда ба рушди иқтисодиёт, татбиқи иқтисодиёти рақамӣ, ғанигардонии бучети давлатӣ ва кам намудани иқтисодиёти ғайрирасмӣ, дар такмили санадҳои меъёрию ҳуқуқии соҳа, муосиргардонии самтҳои стратегии соҳа, таҳияи стратегияи нави соҳа истифода баранд.

Тавсифи умумии кори диссертатсионӣ. Таркиби рисолаи диссертатсионӣ аз рӯйи мақсади гузошташуда ва пайдарпайии мантиқии масъалаҳои овардашуда нишон медиҳад, ки муаллиф масъалаи гузоштаро дарк намуда, самтҳои муҳими мукамалгардонии низоми пардохтии ғайринақдиро ҳамчун омили рушди иқтисодиёти рақамӣ муайян намуда, тавсияҳои мушаххасро барои ҳалли мушкилоти ҷойдошта асоснок намудааст.

Дар муқаддимаи диссертатсия мубрамият ва зарурати баргузории таҳқиқоти диссертатсионӣ собит гардида, дараҷаи азхудшудаи масъалаи илмӣ ва заминаҳои назариявӣю методологии таҳқиқоти диссертатсионӣ пешниҳод шудааст. Ҳадаф, объект ва мавзӯи таҳқиқот муайян карда шуда, наwgониҳои илмӣ ва аҳаммияти амалии таҳқиқот қушода дода шудааст.

Дар боби якум - «Заминаҳои назариявӣ – методи ташаккул ва рушди низоми пардохтии ғайринақдӣ», таҳаввули асосҳои концептуалии ташаккул ва рушди низоми пардохтии ғайринақдӣ, заминаҳои институтсионалии ташаккулёбӣ ва рушди пардохтҳои ғайринақдӣ ва хусусиятҳои хоси он, таҷрибаи байналмилалӣ ташкил ва рушди низоми пардохтии ғайринақдӣ дар шароити иқтисодӣ рақамӣ мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст.

Дар диссертатсия аз ҷониби муаллиф дурус қайд шудааст, ки дар шароити имрӯзаи рушди иттилоот ва технология омӯзиши пайвастаи асосҳои назариявӣю амалии низоми пардохтии ғайринақдӣ бисёр муҳим мебошад.

Дар зербоби 1.1. асосҳои концептуалии ташаккул ва рушди низоми пардохтии ғайринақдӣ таҳқиқ карда шуда, ба мафҳум ва моҳияти низоми пардохтии ғайринақдӣ равшанӣ андохта шудааст. Аз ҷониби муаллиф қайд карда шудааст, ки таҳаввулотҳои назариявии низоми пардохтӣ, бахусус низоми пардохтии ғайринақдӣ таърихи тулонӣ дошта, ин масъала аз ҷониби олимони иқтисодшиносони классик ва муосир мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст. Аммо аз нигоҳи муаллиф бо назардошти шароити имрӯза зарурати муосиргардонии заминаи назариявии низоми пардохтии ғайринақдӣ пеш омадааст, зеро мафҳумҳое, ки солҳои пеш оид ба низоми пардохтии ғайринақдӣ дода шудаанд, вазъи имрӯзаи рушди технологиро пурра тавсиф карда наметавонанд. Дар ин замина, муаллиф мафҳуми низоми пардохтии ғайринақдиро пешниҳод намудааст, ки ин низоми иҷрои амалиётҳои молиявии байниҳамдигарии субъектҳо ба воситаи техника ва технологияи муосири иттилоотӣю коммуникатсионӣ бидуни иштироки бевоситаи пули нақд буда, бо принсипҳои саривақтӣ, таъминокӣ, мунтазамӣ, бехатарӣ асос ёфта, раванди иҷрои он бо қонунҳои давлатӣ ва қоидаҳои бонкӣ танзим шуда, бо назардошти пешрафти илму техника такмил дода мешавад (с.16-32).

Дар зербоби 1.2. унвонҷӯ заминаҳои институтсионалии ташаккулёбӣ ва рушди пардохтҳои ғайринақдиро пайгирӣ ва таҳқиқ намудааст. Унвонҷӯ дар ин маврид дуруст қайд намудааст, ки рушди низоми пардохтии ғайринақдӣ ва сифати хизматрасониҳои пардохтӣ аз заминаи мусоиди институтсионалӣ ва фаъолияти ташкилотҳои қарзии молиявӣ вобастагии калон дорад, зеро тамоми ташкилотҳои қарзии молиявӣ ба сифати низоми пардохтӣ ё агенти хизматрасони низоми пардохтӣ фаъолият мебаранд ва ҳамаи амалиётҳои пардохтӣ ба тариқи нақдӣ ва ғайринақдӣ ба воситаи низоми бонкӣ суръат

мегирад. Низоми пардохтӣ яке аз элементҳои асосии низоми пулиро қарзӣ буда, аз маҷмӯи қоидаҳо, равандҳо, принципҳо, механизмҳо ва ташкилотҳои иштирокчии низом иборат мебошад, ки онҳо асоси фаъолияти институтсионалии низоми пардохтиро ташкил медиҳанд (с.33-45).

Муаллиф дар зербоби 1.3. таҷрибаи байналмилалӣ ташкил ва рушди низоми пардохтии ғайринақдиро дар шароити иқтисодиёти рақамӣ мавриди омӯзиш қарор додааст. Дар ин замина унвонҷӯ ниҳоят хуб қайд кардааст, ки кишварҳои аз ҷиҳати иқтисодӣ рушдкарда дар самти иҷрои пардохтҳои мол, кор ва хизматрасониҳо ба тариқи ғайринақдӣ аллакай таҷрибаи калон аз худ намуда, дар ин самт технологияҳои аз ҳама пешрафтаре истифода мебаранд. Ин раванд, яъне раванди истифодаи бештари пардохтҳои ғайринақдӣ барои таъмини рушди устувори иқтисодии ин кишварҳо, шаффоф гардидани амалиётҳо, рақобатпазирии субъектҳо ва азхудкунии бозорҳои ҷаҳонӣ мусоидат намуда истодааст. Дар давоми 20 солаи охир кишварҳои пешрафта барои мукамалгардонии низоми пардохтии ғайринақдӣ тадбирҳои ҷиддӣ андешида, дар самти пурзӯр намудани заминаи меёриро ҳуқуқӣ, инфрасохторӣ ва идоракунии институтсионалии соҳа ба натиҷаҳои назаррас ноил гардидаанд, ки боиси омӯзиш ва истифодаи он дар иқтисодиёти Тоҷикистон мебошад. Дар ҳамин қисмат бо гузаронидани таҳлилҳои ҷолиби диққат ҳиссаи пулҳои нақдӣ ва ғайринақдӣ дар ҳаҷми умумии пули кишварҳои пешрафтаи ҷаҳон ва минтақа муайян карда шудааст (с.46-78).

Дар боби дуюми диссертатсия таҳлили вазъи муосир ва тамоюли рушди низоми пардохтии ғайринақдӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом дода шудааст.

Дар зербоби 2.1. марҳилаҳои ташаккулёбӣ ва рушди низоми пардохтии ғайринақдӣ дар Тоҷикистон таҳлил шудааст. Дар ин қисмат дурус оварда шудааст, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон азнавсозӣ, таҷдид, дигаргунсозӣ ва ислохоти иқтисодӣ пас аз ҷанги таҳамилии шаҳрвандӣ хеле дер оғоз ёфт, ки ин ба ташаккули низоми миллии пардохтӣ таъсири калони манфӣ расонид. Нуктаи муҳими дигаре, ки аз ҷониби муаллиф дар ин самт қайд карда шудааст, ин аст, ки танҳо пас аз ҷорӣ кардани пули милли ва ба танзим даровардани он, оғоз аз солҳои 2005 ба масъалаи низоми пардохтӣ, бахусус низоми пардохтии ғайринақдӣ тавачҷуҳ карда шудааст (с.79-90).

Дар зербоби 2.2. таҳлил ва баҳодиҳии тамоюли рушди низоми пардохтии ғайринақдӣ дар давраи муосири Тоҷикистон анҷом дода шудааст. Нуктаҳои муҳими ин зербоб ин аст, ки нишондиҳандаҳои асосие, ки самаранокии фаъолияти низоми пардохтӣ, бахусус низоми пардохтии ғайринақдиро тавсиф менамоянд, аз ҷумла шумораи ташкилотҳои қарзии молиявии фаъолияткунанда ва сатҳи дастрасии аҳоли ба хизматрасониҳои саривақтию босифати молиявӣ, шумора ва ҳаҷми воситаҳои пардохтии истифодашуда,

миқдори суратҳисобҳои бонкӣ, нишондиҳандаҳои асосии бозори қортҳои пардохтии бонкӣ, рушди инфрасохтори пардохтӣ, шумораи QR-рамзҳо, шумораи ҳамёнҳои электронӣ, шумораи операторони низоми пардохтӣ, агентҳои пардохтӣ, ҳиссаи пардохтҳои ғайринақдӣ дар ҳаҷми умумии пардохтҳои пулӣ, ҳиссаи умумии пардохтҳои ғайринақдӣ дар ҳаҷми умумии гардиши савдои дохилӣ, ҳолати муосир ва тамоюли рушди низоми пардохтии ғайринақдӣ ҳамчун қисми муҳими низоми бонкӣ ва иқтисоди миллӣ мавриди таҳлили ҳамачониба қарор дода шудааст (с. 90-114).

Дар зербоби 2.3. самараи иқтисодию иҷтимоии низоми пардохтии ғайринақдӣ ва гузариш ба иқтисоди рақамӣ дар шароити муосир арзёбӣ гардидааст. Унвонҷӯ дар асоси омӯзиши таҳқиқотҳои ташкилотҳои байналмилалӣ ва иқтисодшиносон се самти самараи иқтисодии пардохтҳои ғайринақдиро ҷудо намудааст, ки бисёр ба маврид ва аз ҷиҳати илмӣ асоснок мебошанд, аз ҷумла:

1. Шаффофият: ба воситаи беҳтар гардидани раванди назорати амалиётҳо, зиёд гардидани ҷамъоварии андозҳо, кам гардидани самҳи иқтисодии ғайрирасмӣ, коҳиш ёфтани хароҷотҳои амалиётҳои субъектҳои хоҷагидор ва ғайраҳо ба даст оварда мешавад.

2. Устуворӣ: тибқи арзёбии як қатор таҳқиқотҳо низоми иқтисодие, ки дар он ҳаҷми пардохтҳои ғайринақдӣ зиёд аст, ба тағйирёбии сохтори иқтисодӣ ва таъсири омилҳои дохилӣ ва берунӣ устувортар мебошад. Гардиши пулии ғайринақдӣ ба низоми молиявӣ даромади иловагӣ медиҳад ва аз ин ҳисоб устувории низоми молиявӣ таъмин мегардад.

3. Рушд: таҳқиқотҳои зиёд таъсири бевоситаи низоми пардохтии ғайринақдиро ба рушди иқтисодӣ муайян намудаанд. Муайян карда шудааст, ки дар натиҷаи гузариш ба низоми пардохтии ғайринақдӣ аз ҳисоби баланд гардидани суръати гардиши амалиётҳо, зиёд шудани шумораи амалиётҳо ва коҳиш ёфтани арзиши аслии амалиётҳо маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ ба андозаи 1,5 Ҷоиз дар як сол иловатан рушд мекунад (с.115-126).

Дар боби сеюми диссертатсия самтҳои асосии рушди низоми пардохтҳои ғайринақдӣ дар Тоҷикистон таҳқиқ шудааст.

Дар зербоби 3.1. ташаккули стратегияи рушди низоми пардохтии ғайринақдӣ дар шароити иқтисоди рақамӣ асоснок карда шудааст. Дар ин қисмат бар пояи омӯзиши самтҳои асосии рушди низоми пардохтии ғайринақдӣ, ки дар Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 ва барномаҳои миёнамуҳлати миллию соҳавӣ самтҳои афзалиятнок ва муосири рушди низоми пардохтии ғайринақдӣ қоркард ва ба таври асоснок пешниҳод шудааст (с.127-139).

Дар зербоби 3.2. таъсири низоми пардохтии ғайринақдӣ ба рушди иқтисодиёти милли баҳодихӣ гардидааст. Аз нигоҳи унвончӯ барои истифодаи самараноки имкониятҳои марҳилаи нави рушд, яъне иқтисодиёти рақамиву тичорати электронӣ ташкил намудани муҳит ва механизми мусоиди пардохтҳои рақамӣ ё худ ғайринақдӣ дар Тоҷикистон бисёр муҳим арзёбӣ гардидааст, ки ин нуқтаи назар қобили ҷонибдорӣ мебошад. Ҳамчунин, қайд карда шудааст, ки дар шароити имрӯзаи иқтисодӣ ҷалб намудани пулҳои нақд ба низоми бонкӣ ва истифодаи онҳо барои рушди иқтисоди милли бисёр муҳим мебошад. Барои иҷрои ин кор, яъне ҷалб намудани пулҳои нақд ба низоми бонкӣ ва истифодаи онҳо барои рушди иқтисоди милли низоми пардохтии ғайринақдии мукамал ва доиморӯшдёбанда зарур аст.

Унвончӯ бо пешниҳодҳои таҳлилӣ, таҷрибавӣ ва муқоисавӣ таъсири низоми пардохтии ғайринақдӣ ба рушди иқтисодиёти миллиро асоснок намудааст. Дар заминаи таҳлилҳо диссертант се самти таъсири низоми пардохтии ғайринақдиро ба рушди иқтисодиёти милли ҷуда намудааст, аз ҷумла кам шудани ҳиссаи иқтисодиёти ғайрирасмӣ, кам шудани ҳиссаи пулҳои нақд дар муомилот ва рушди тичорати электронӣ, ки баҳои баланди илмиро сазовор мебошанд (140-155).

Дар зербоби 3.3. тадбирҳои вусъат бахшидани пардохтҳои ғайринақдӣ ба рушди иқтисодиёти рақамӣ пешниҳод ва асоснок шудааст. Дар ин қисмат аз ҷониби унвончӯ мушкилоти мавҷуда дар самти рушди низоми пардохтии ғайринақдӣ ба таври комплексӣ аз рӯи самтҳо муайян ва пешниҳод шуда, ҷиҳати бартараф намудани ин мушкилотҳо ва боз ҳам рушду такомул додани низоми пардохтии ғайринақдӣ дар шароити имрӯза се самти тадбирирандешӣ пешниҳод карда шудааст, ки инҳо аз таъмини шароит барои дастрасӣ ба хизматрасониҳои пардохтии ғайринақдӣ, таъмини истифодаи васеи он ва беҳтар намудани сифати хизматрасониҳои ғайринақдӣ иборат мебошанд. Дар ин маврид пайдарҳамӣ ва мантиқи илмии тадбирҳои пешниҳодшуда хеле хуб асоснок шудааст (с.156-169).

Ҳамин тариқ, кори диссертатсионии пешниҳодшуда аз муқаддима, се боб, нӯх зербоб, ҳулосаю пешниҳодҳо ва рӯйхати адабиёти истифодашуда иборат аст, ки 203 номгӯйро дар бар мегирад. Матни умумии диссертатсия 197 саҳифаро ташкил дода, дорои 27 ҷадвал, 25 расм, 19 диаграмма мебошад.

6. Нашри натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ: Асарҳои интишоршудаи муаллиф, иқтибосҳои илмӣ ва ҳулосаву пешниҳодҳои дар диссертатсия ҷойдоштаро дар худ инъикос намудаанд. Аз рӯйи натиҷаҳои диссертатсия аз ҷониби муаллиф 13 мақола, дар ҳаҷми 8,6 ҷузъи ҷопӣ, аз ҷумла 5 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи аз тарафи

КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон эътирофшуда нашр гардидаанд.

Диссертатсияи Вализода Шавқат Шаробудин бо забони давлатӣ навишта шуда, хулоса ва натиҷаҳои таҳқиқот ҷавобгӯи талабот буда, мавқеи намоёни назариявӣ амалиро соҳиб мебошанд.

Автореферат ва мақолаҳои ба нашр расонидаи муаллиф мазмун ва мундариҷаи асосии диссертатсияро фарогир мебошанд.

7. Эродҳо ва камбудиҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ

Дар баробари муваффақияту қомеъии таҳқиқоти диссертатсионӣ баъзе норасоиҳо дар диссертатсия ба назар мерасанд, ки ислоҳи онҳо хусусияти тавсиявӣ доранд.

1. Дар ҷадвалҳо ва диаграммаҳо давраҳои гуногуни вақт истифода мешаванд, яъне мувофиқан таҳлили маълумот давраҳои гуногунро дарбар мегиранд (масалан, Ҷадвали 2.2., сах. 94, (2017-2022), Ҷадвали 3.3., сах. 150, (2008-2019), диаграммаҳои 1.3., сах.72, (2020-2022), 1.6, сах.75 (2016-2021) ва ғайра).

2. Дар аксари расмҳо ва диаграммаҳои муаллиф, ки дар рисола оварда шудаанд, ягон манбае (сарчашма) нест, ки дар асоси онҳо расму диаграммаҳо тартиб дода шудаанд.

3. Мебоист моҳияти иқтисодии низоми пардохти ғайринақдӣ, махсусан дар заминаи олимони ватанӣ, дида баромада мешуд.

4. Дар рисола воситаҳои таҳлили математикӣ ва пешгӯии тадқиқоти илмӣ кам истифода шудаанд.

5. Дар қисмати хулосавии бобҳо ва зербобҳои диссертатсия нуктаҳои арзишманди илмие ба назар мерасанд, ки баъзеашон дар қисмати хулосаи кор инъикос наёфтаанд.

Маврид ба зикр аст, ки эродҳои ҷойдошта хусусияти тавсиявӣ доранд ва ба сатҳи илмӣ-назариявӣ ва амалии таҳқиқоти диссертатсионӣ ҳалал ворид намекунад.

Дар маҷмӯъ, рисолаи диссертатсионӣ таҳқиқоти мукаммали илмӣ ва мустақилонаи унвончӯ буда, ба яке аз масъалаҳои муҳимми илми иқтисоди миллӣ, мукамалгардонии низоми пардохтии ғайринақдӣ ҳамчун омили рушди иқтисодиёти рақамӣ бахшида шудааст.

9. Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботҳои Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Диссертатсияи Вализода Шавқат Шаробудин ба талаботи бандҳои 31-33 Тартиби додани дараҷаи илмӣ (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021 №267) ҷавобгӯӣ мебошад. Муқаддима, мубрамии мавзуи

таҳқиқот, дараҷаи таҳқиқоти мавзуи илмӣ, робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва мавзуҳои илмӣ, мақсади таҳқиқот, вазифаҳои таҳқиқот, объекти таҳқиқот, мавзуи таҳқиқот, наwgониҳои илмӣ таҳқиқот, аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот, нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда, дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳо, мутобикати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ, саҳми шахсии доwtалаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот, интишорот аз рӯйи мавзуи диссертатсия, сохтор ва ҳаҷми диссертатсия ба таври мукамал моҳияти диссертатсияро дар бар гирифта, асосҳои илмӣ ва амалии онро дар сатҳи зарурӣ инъикос менамоянд.

Дар маҷмӯъ, рисолаи диссертатсионӣ таҳқиқоти мукаммали илмӣ ва мустақилонаи унвончӯ буда, ба яке аз масъалаҳои муҳимми илми иқтисоди миллӣ, мукамалгардонии низоми пардохтии ғайринақдӣ ҳамчун омили рушди иқтисодиёти рақамӣ бахшида шудааст.

10. Хулосаи умумӣ доир ба диссертатсия

Дар умум, таҳқиқоти диссертатсионӣ аз нигоҳи муқарризи расмӣ дар сатҳи баланди илмию амалӣ иҷро шудааст.

Маврид ба зикр аст, ки диссертатсияи Вализода Шавкат Шаробудин ба талаботҳои КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон доир ба диссертатсияи номзадӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.07 - Молия, муомилоти пулӣ ва қарз ҷавобгӯ буда, муаллифи он сазовори дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси болозикр мебошад.

**н.и.и., муаллими калони кафедраи
кори бонкӣ МДТ-и «ДХ
ба номи академик Б.Ғафуров»**

Азизбоев Р.А.

Имзо: н.и.и., муаллими калони кафедраи
кори бонкӣ Азизбоев Р.А., тасдиқ мекунам:

**Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои махсуси МДТ «ДХ
ба номи академик Б.Ғафуров»**

Наврӯзов Э.М.

Суроғай донишгоҳ: Ҷумҳурии Тоҷикистон: 735700, вилояти Суғд, ш.Хучанд,
к.Мавлонбеков Т.

Тел: +(992)3422 6-52-73, +(992)3422 6-47-39, Факс: +(992) 3422 6-52-73.

почта: rector@hqu.tj, <http://www.hgu.tj>